

REIAL ACADÈMIA DE FARMÀCIA
DE CATALUNYA

**DISCURS SESSIÓ INAUGURAL
DE L'ANY 2016**

**Pere Jutge (? - Barcelona 1316),
un notabilíssim apotecari
barceloní de fa més de 700 anys**

**Excel·lentíssim Sr. Dr. Xavier Sorní Esteva
Acadèmic numerari**

L'Acadèmia no es fa solidària
de les opinions científiques
exposades en les seves publicacions.

Edita: Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya
Carrer de l'Hospital, 56
08001 Barcelona

Imprimeix: TIRO Y RETIRO

Dipòsit legal: B-29838-2015

Excel·lentíssim Senyor President de la Reial Acadèmia
de Farmàcia de Catalunya,
Excel·lentíssims Senyores i Senyors Acadèmics,
Digníssimes autoritats,
Senyores i Senyors,

Ara fa poc més de 14 anys, concretament el dia 19 de novembre de 2001, que tenia l'honor de ser aquí mateix, davant de molts de vostès, disposat a llegir el meu discurs de recepció com a acadèmic numerari d'aquesta Reial Corporació. Recordo que a la sortida un acadèmic emèrit em va dir: *Ara el següent Discurs que llegiràs serà, d'aquí uns anys, l'Inaugural de Curs*. Recordo que durant uns dies em vaig entretenir en calcular, tenint en compte les antiguitats dels acadèmics, quan em correspondria a mi. Resultà que si no es produïen salts no seria fins al cap de 17 anys. Però, no n'han estat tants. Només 14. En el fons s'ha complert la meua senzilla il·lusió de poder llegir el Discurs Inaugural de Curs 2016 molt pocs dies abans de complir-se exactament el 700 aniversari de la mort d'un notabilíssim i, per contra, relativament poc conegut, apotecari de Barcelona anomenat Pere Jutge. Aquest personatge significà per mi una de les primeres incursions en l'apassionant món de la Història de la Farmàcia baixmedieval catalana.

Introducció

El claustre del Monestir cistercenc de Santes Creus conté nombroses sepultures. Les més notables són les col·locades a les fornícules obertes en els propis murs claustrals, però n'hi ha d'altres de molt més discretes, simples làpides amb inscripcions. Una d'aquestes làpides presenta un extraordinari interès per a la Història de la Farmàcia, puix, allí jau precisament l'apotecari barceloní Pere Jutge.

Fent un breu recorregut, a l'ala nord, la contigua al temple, hi ha sis fornícules que contenen sis urnes funeràries. La primera (la més propera a la porta de la lliçó o dels monjos), és la de la família Cervelló, la següent la de la família Cervera, a continuació la de la família Queralt i després la dels Puigvert. A la següent fornícula hi ha un sepulcre de la família Cervelló amb el cos d'un membre femení d'aquesta família. A continuació, una altra fornícula de la família Cervera, a la que segueix, ja davant mateix de la porta de conversos, a terra, al marxapeu del portal, una petita llaua sepulcral que cobreix la sepultura de l'apotecari Pere Jutge.

La llosa, de marbre blanc, presenta a extrem i extrem un mateix escut aquarterat, amb un animal alçat en el primer i quart quarter i una flor de llis en el segon i tercer. L'escut de l'esquerra parteix per la meitat totes tres línies de l'única inscripció de la làpida: "HIC JACET PETRUS IUDICIS CIVIS ET IPOTECARIUS BARCHINONAE". Convé ressaltar que en lloc d'*apotecarius* es llegeix "*ipotecarius*", motiu que pot haver ajudat a cert desconeixement d'aquest personatge.

*Porta que dóna a l'església per la capella de Sant Bernat.
A terra, al marxapeu del portal, la sepultura de Pere Jutge.*

L'antiquíssima làpida proporciona molt poca informació. Únicament que allí *jau Pere Jutge ciutadà i apotecari de Barcelona*. L'escut fa pensar en certa noblesa del personatge, i, certament, correspon a les armes del llinatge català Jutge: escut aquarterat, primer i quart d'atzur, amb un llop d'or, i segon i tercer de plata amb una flor de llis de gules¹. Res no permet conèixer, ni tant sols suposar, la data de defunció ni els mèrits de l'apotecari per merèixer una sepultura, encara que relativament modesta, en el claustre del Monestir de Santes Creus.

A la làpida s'hi llegeix:
**“HIC JAC: ET PETRUS: IUDICIS: CIVIS ET:
IPOTECARIUS: BARCHINONAE**

L'aclaridor text d'una làpida pèrduda

Antigament, però, completava la sepultura una altra làpida, segurament a la paret propera, que informava de qui era Pere Jutge. Aquesta làpida se l'endugué el segle XIX un individu d'un poble dels voltants per fer-la servir de pedra de la Constitució, aprofitant la cara llisa per gravar-hi la inscripció corresponent. Temps després, quan segurament bufaren aires polítics diferents, els del mateix poble la varen fer trossos.

Sortosament, el text de la làpida, gràcies a Teodor Creus i Coromines (Barcelona, 1827 - Vilanova i la Geltrú, 1921) no s'ha perdut. La inscripció, que anava acompanyada del mateix escut que la sepultura, deia textualment:

*“Anno Domini millesimo trecentesimo decimo quinto tertio
calendas Februarii obiit Petrus Judicis Apothecarius civis*

Barcinone qui exstruxit altare Sancti Bernardi in Monasterio Sanctarum Crucum, et qui dimissit conventui ejusdem centum solidos censuales convertendos quolibet anno in croco ad mensam ipsius conventus diebus quibus jure conventus non habet pitantiam scriptam. Pro quo censuali dedit dictus Petrus Judicis ultra alia bona ducentus solidos dicto Monasterio ut lampas ardeat semper coram dicto altari Beati Bernardi”².

Pere Jutge, doncs, morí el 3 de les calendes de febrer (30 de gener) de 1315 (de 1316 atès que l’any començava llavors per l’Encarnació, el 25 de març). Així doncs, d’aquí molts pocs dies farà just 700 anys de la seva defunció.

L’apotecari barceloní fou, d’acord amb la inscripció de la làpida desapareguda, un gran benefactor del Monestir de Santes Creus:

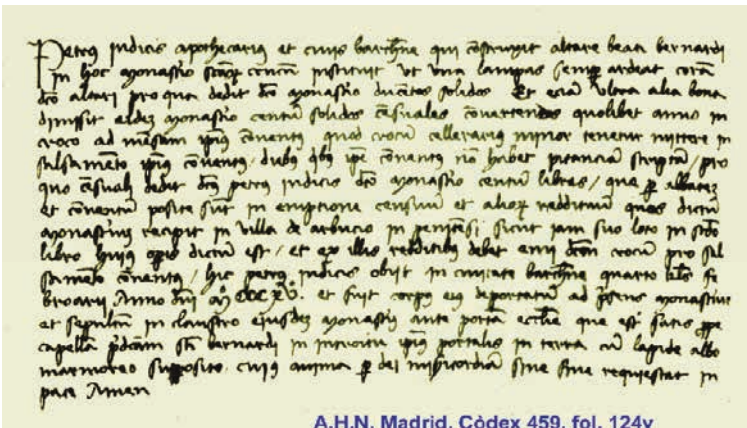
- Va fer construir l’altar de Sant Bernat,
- Deixà cent sous censals anuals per safrà pels dies que el convent no tenia pitança escrita i
- Instituí mitjançant dos-cents sous una llàntia perpètua a l’altar del Beat Bernat.

Aquests afavoriments expliquen, perquè l’apotecari jeu al claustre de Santes Creus i, precisament, a la porta d’accés a l’església per la capella de Sant Bernat. Més encara si es té en compte que Pere Jutge morí al cap de poc d’haver-se iniciat la fàbrica del claustre (la primera pedra fou col·locada el 13 de setembre de 1313 i fins el dia de Sant Benet de l’any 1341 no es donà per conclosa la construcció), obra impulsada amb grans donatius per Jaume II.

Existeix a l’*Archivo Histórico Nacional* de Madrid un còdex provinent de Santes Creus que corrobora en gairebé tot, encara que ben bé no en tot, el text de la malmesa làpida. Aquest manuscrit, que bé pot titular-se *Compendium* a tenor de l’*incipit* i del pròleg, ha estat citat per diversos autors i estudiat en bona part per Eufemià Fort i Cogul, primer descriptivament³ i més tard en ocupar-se del Senyoriu de Santes Creus⁴. D’acord amb aquest autor, el *Compen-*

dium fou iniciat per Fra Bernat Mallol, un monjo del monestir mort el 1428, i continuat per Fra Joan Salvador, el seu successor en el càrrec d'arxiver⁵.

El manuscrit, escrit bàsicament en llatí, està dividit en tres llibres, precedits per un pròleg i succeïts per un apèndix de notícies històriques. Segons l'incipit tracta “*de fundacione dicti Monasterium Sanctarum Crucium et de Iuribus eius*”. És a l'apèndix on es troba el següent text relatiu a Pere Jutge:

Transcrivint, diu el següent:

“*Petrus Iudicis apothecarius et civis Barchinone qui construxit altare Beati Bernardi in hoc Monasterio Sanctarum Crucium instituit ut una lampas semper ardeat coram dicto altari pro qua dedit dicto Monasterio ducentos solidos. Et etiam ultra alia bona dimissit eisdem monasterio centum solidos censuales convertendos quolibet anno in croco ad mensam ipsius conventus quod crocum cellerarius minor tenetur mittere in salsamento ipsius conventus diebus quibus ipse*

conventus non habet pitantiam scriptam, pro quo censuali dedit dictus Petrus Iudicis dicto Monasterio centum libras que per albatem et conventum posita sunt in emptione census et aliorum redditum quas dictum Monasterium recipit in villa de Arbutio in Penitensi sicut iam suo loco in secundo libro huius operis dictum est, et ex illis reddibus debet eriri dictum crocum pro salsamento conventus, hic Petrus Iudicis obiit in civitate Barchinone quarto kalendas febroari Anno Domini M^oCCCXV et fuit corpus eius deportatum ad presens Monasterii ac sepultum in claustro eiusdem Monasterii ante portam ecclesie qua est satis propter capellam predictam Sancti Bernardi in introitu ipsius portalis in terra cum lapide albo marmoreo supposito cuius anima per Dei misericordia sine fine requiescat in pace Amen”⁶.

Aquest text, a més de fer augmentar les donacions fetes per Pere Jutge al Monestir de Santes Creus, concreta que l’apotecari va morir a la ciutat de Barcelona i que fou traslladat a Santes Creus. El més remarcable, però, és la discrepància pel que fa a la data de defunció. Segons la làpida, morí el 30 de gener de 1316, i segons el manuscrit un dia abans, el 29 de gener. Segurament morí el 29 i fou sepultat el 30.

La relació de l’apotecari Pere Jutge amb Arnau de Vilanova

El 1896, el religiós i historiador valencià Roc Chabàs Llorens (Dénia, 9 de maig de 1844 - Dénia, 20 d’abril de 1912), va publicar “*Testamento de Arnaldo de Vilanova*”. En aquest testament, atorgat a Barcelona el 20 de juliol de 1305, Pere Jutge consta entre els executors testamentaris: “...*et constituo exsecutores ipsius dominum Petrum de Monte molonis, dominum Petrum iudicis, dominum Jacobum de plano cives Barchinonenses...*”. Aquest “*Petrum iudicis*” és,

sens dubte, l'apotecari Pere Jutge, puix que en el mateix document, entre els testimonis "*specialiter vocati et rogati*", torna a constar, ara amb la indicació que era apotecari: "...*Petrus Judicis apothecarius manumissor predictus, Magister Bernardus de Limona fisicus, et Bartholomeus junior civis Barchinone*"⁷.

Major interès té encara el fet que Arnau de Vilanova tingués béns a Barcelona a casa de Pere Jutge. Ho acredita un altre important document datat a Barcelona el 6 de desembre de 1311, és a dir, molt poc després de la mort d'Arnau. Aquest document, localitzat i publicat, a l'igual que l'anterior, per Roc Chabás⁸, és precisament l'inventari d'aquests béns. Comprèn quasi quatre-cents *items*, i el més remarcable és la gran quantitat de llibres, entre els quals obres originals d'Arnau. Són, fonamentalment obres eclesiàstiques, mèdiques i teològiques, disposades sense ordre, amuntegades o en caixes, i amb estris de farmàcia, de cirurgia i d'ús casolà per l'entremig⁹.

El contingut d'aquest inventari ha fet pensar que Arnau de Vilanova, guiat potser pel seu afany proselitista, havia organitzat a casa l'apotecari una mena de *scriptorium* o, si més no, un dipòsit dels manuscrits que confeccionava a Barcelona¹⁰.

Fos com fos, del que no hi ha dubte és d'una relació molt directa entre l'apotecari barceloní i Arnau de Vilanova.

La relació entre Arnau i Pere Jutge cal remuntar-la com a mínim a uns tres anys abans del testament d'Arnau, puix que fou precisament a prec i instància d'Arnau de Vilanova que Jaume II, segons un document datat a Lleida el 2 d'abril de 1302, afranquí de per vida a Pere Jutge d'exèrcit i cavalcada reial. D'aquest document sorprèn la gratuïtat de la concessió. No dóna cap motiu per l'afranquiment, ni tan sols es justifica per raó d'ofici. Simplement, la intervenció del "*consiliarii nostri magistri A. de Villa nova*"¹¹.

Resulta immediat suposar que l'amistat entre Arnau de Vilanova i Pere Jutge, sorgí en el marc de la cort i afavorida potser per inquietuds comunes envers la medicina i la farmàcia. Fins tot hi ha autors que han vist la possibilitat de certa col·laboració científica puntual. Aquest és al cas de Pedro Gil-Sotres¹², que com a tasca

prèvia a l'edició dels escrits autèntics en les *Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia*, es proposà determinar criteris per establir l'autenticitat de l'obra "Antidotarium Arnaldi", la més extensa de farmàcia pràctica¹³.

Segons aquest autor, "...*El análisis de las dos partes del Antidotario y la relación que la obra guarda con el proceso de constitución de la profesión farmacéutica en la Corona de Aragón nos ha permitido rebatir la autoría de Arnau de Vilanova en la segunda parte de esta obra de farmacia práctica*". Per ell, "*No cabe duda que la cercanía de Pere Jutge al entorno de Arnau pudo ser el desencadenante de la redacción de los capítulos introductorios y explicaría la difusión de la obra entre los apotecarios*".

Pere Jutge, arnaldia doctrinal?

Una qüestió és, però, amicitat i confiança i, si es vol, fins i tot relacions professionals, i l'altra la possible relació mestre-seguidor des del punt de vista doctrinal. Dit d'una altra manera, era Pere Jutge un arnaldia convençut o simplement un amic que sense entorpir es mantenia al marge de l'arnaldisme religiós?

Aquesta qüestió, de molt difícil resposta per manca de documentació, la va plantejar Josep Perarnau en la seva obra "Alia informatio beguinorum" (Barcelona, 1978). L'autor descobrí l'existència d'un grup de beguins a Barcelona l'any 1312 i, consegüentment, abordà l'arnaldisme a la ciutat i Bisbat de Barcelona fins la sentència condemnatòria de Tarragona de 1316. Perarnau observà a Barcelona tres sectors en el camp d'influència arnaldiana: "*un de presidit per les relacions personals, que dura fins a la mort d'Arnau; un de presidit per un grup social afí, el dels terciaris franciscans o beguins, després de la seva mort; i una franja de transició, entre maig de 1309 i desembre de 1311, temps en el qual coexisteix a Barcelona l'activitat dels amics, encara important, amb l'existència del grup beguí, sensible tot ell a les idees arnaldianes*".

En ocupar-se dels amics barcelonins d'Arnau, amb molt encert, considerarà només com possibles arnaldians aquells d'indubtable relació personal amb Arnau, guiant-se sobretot pel testament i l'inventari dels béns; en total cinc persones: Pere Jutge, Pere de Montmeló, Jaume des Pla, Miquel Antiga i el metge Bernat de Llimona. L'anàlisi que feu l'autor de cadascun d'ells a partir de documentació diversa, el feren perfilar qui era i qui no un arnaldia convençut. A Pere Jutge el trobà només "*un amic, més aviat professional, i qui sap si àdhuc interessat*". El fet que l'apotecari tingués a casa seva el *scriptorium* arnaldia esdevé al capdavant, un argument en contra, puix la redacció de l'inventari fou també la seva liquidació, és a dir, una mostra del poc interès de Pere Jutge per aquell element difusor de l'arnaldisme. No és tampoc cap argument a favor el perfil de negociant que, com es dirà, palesa bona part de la documentació¹⁴.

Per completar la relació de Pere Jutge amb Arnau de Vilanova, convé anotar que l'apotecari llegà en testament quaranta sous valencians a la filla d'Arnau de Vilanova, Sor Maria, conventual de Santa Maria Magdalena de València. Aquesta quantitat li fou lliurada pel marmessor testamentari a través de Guerau Gurçol, rector de Torrijas (Terol), el maig de 1316¹⁵.

L'Apotecari

La notícia més antiga localitzada de Pere Jutge data del 6 de maig de 1285 i el relaciona ja amb l'ofici d'apotecari. El document, publicat Batlle Gallart, és una ordre de l'Infant Alfons adreçada al veguer i al batlle de Barcelona, a fi que no obliguessin l'apotecari barceloní Pere Jutge a anar a l'exèrcit que lluitava contra el francès. El motiu era la necessitat que l'apotecari romangués a Barcelona per fer xarops i electuaris per al rei i el propi Infant¹⁶.

Aquest servei a la casa reial com apotecari no fou excepcional. Anys més tard Jaume II, fins i tot estant lluny de Barcelona, feu confeccionar a Pere Jutge les medecines receptades pel seu metge.

Una carta del 7 d'abril de 1304 ho il·lustra prou bé:

“Alt molt alt e poderos senyor en Jaume... Romeu de Marimon batle de Barchinona... Encara, senyor vos faç saber que us trimet per Pere March II latovaris e I exarop compost e I sallatio, los quals a fets en Pere Jutge especiayre, segons la ordinació de maestre Guillem de Biterris e segons la letra vostra per vos, senyor, a mi tramesa... Scripta Barchinone VII° idus aprilis Anno Domini M^oCCC. quarto”¹⁷.

El rei, que es trobava llavors a Saragossa, ordenà per carta al batlle de Barcelona, Romeu de Marimon, que Pere Jutge confeccionés els medicaments prescrits pel seu metge Guillem de Béziers. Un cop fets, el batlle els feu arribar al rei per mitjà d'un missatger.

De Pere Jutge se sap també que el 1313 subministrà confits per valor 248 sous en el casament de la filla del rei, la Infanta Isabel, amb el duc d'Àustria¹⁸.

Aquestes tres notícies de Pere Jutge actuant d'apotecari, les úniques localitzades, i tot el dessús dit en relació amb el monestir de Santes Creus, mostren un personatge professionalment ben relacionat amb la cort, noble a tenor de l'escut i religiosament generós i benvolent. La figura de Pere Jutge, però, és molt més complexa.

Pere Jutge negociant

En primer lloc, l'apotecari, a més de confeccionar medicaments, subministrava mercaderies pròpies de l'ofici a apotecaris de diversos indrets de Catalunya. Precisament, Jaume II, de Barcelona estant, el 13 de desembre de 1315, s'adreçà als veguers i batlles de Girona, Besalú, Cervera, Tàrraga, Vilafranca, Montblanc i Tortosa, perquè obliguessin als apotecaris de les seves demarcacions a satisfer sense més entrebancs i dilacions els deutes amb Pere Jutge *“ratione mercimoniurum que ab ipso emerunt ad opus officii eorum*

apothecarie". Segons el propi document, la intervenció de Jaume II fou a súplica del propi Pere Jutge¹⁹. Sembla ser, però, que l'ordre de Jaume II no va sortir un efecte immediat, puix que l'apotecari hagué de recórrer de nou al rei, el qual, al cap de poc, el 26 de gener de 1316, ara des de Tarragona, intervenia de nou en termes semblants²⁰.

D'aquest dos documents hi ha tres aspectes que convé ressaltar. El primer és el caràcter general de l'ordre, que pot interpretar-se com que eren molts els apotecaris catalans que li devien diners, i, per tant, molts els apotecaris amb qui havia mantingut tractes comercials per raó d'apotecaria. El segon són les dates, de per sí molt poc significatives, però molt reveladores si es té en compte que Pere Jutge morí encara no un mes i mig després de la primera i quatre dies després de la segona. Possiblement, Pere Jutge, veient propera la seva hora, sentí urgència que li rescabassin els deutes. El tercer aspecte és la pròpia intervenció de Jaume II a súplica de Pere Jutge, puix que palesa molta proximitat entre l'apotecari i el rei. Aquesta no fou, però, l'única intervenció de Jaume II en afers econòmics de Pere Jutge.

El 30 de maig de 1313, Jaume II encomanava a Guillem de Vallseca, jurisperite de la casa reial, la solució del plet entre Pere Jutge i tres antics canvistes de Barcelona, Berenguer de Finestres, Pere de Sant Pere i Bartomeu Cendra, a causa d'una quantitat. Vallseca aviat aconseguí una amigable composició pel que fa a Berenguer de Finestres, ja difunt, i així, pocs dies després, el 9 de juny de 1313, Jaume II, ara des d'Igualada, podia donar instruccions a Arnau de Bastida, canvista barceloní, pel lliurament a Pere Jutge de 155 lliures barcelonines, quantitat certament elevada.

Pocs mesos després, el rei intervenia de nou en una qüestió que involucrava Pere Jutge. Des de Lleida, el 28 d'agost de 1313, Jaume II, a súplica de Martí de Calçarroja, metge i familiar del rei, s'adreçà al senescal de Carcasona i de Béziers ordenant l'empresonament del narbonés Arnau de Rusticars, de la Societat de Guillem de Rusticars, que s'havia apoderat de 56 lliures i 12 diners rebuts a Lleida en nom de Pere Jutge i destinades al metge. El mateix dia, Jaume II s'adreçà també als còsols i consell de Narbona explicant

el pretès robatori a fi que dels béns d'Arnau de Rusticars fos restituïda la quantitat, tot això a fi d'evitar escàndols entre els seus súbdits i els del seu parent, el rei de França²¹. Tot sembla indicar que en aquest cas el paper de Pere Jutge era el d'encobridor d'un préstec de Martí de Calçarroja, del qual cal ressaltar que era familiar del rei.

Amb tot això, Pere Jutge es perfila com un barceloní molt ric, apotecari de professió, amb negocis més enllà de l'apotecaria i molt vinculat a la cort, rebent d'ella favors i també fent-los-hi.

Apotecari reial?

El que pot plantejar-se des del punt de vista de la Història de la Farmàcia, és si Pere Jutge era un apotecari establert a Barcelona que comptava entre els seus *clients* amb membres de la reial casa, o bé si estava d'alguna manera adscrit a la cort prestant serveis d'apotecari quan els hi eren requerits. El cas és que no s'ha trobat cap document que permeti una resposta directa a aquesta qüestió, i el cert és que tot el que s'ha pogut saber d'aquest apotecari no permet anar més enllà d'una suposició.

Que Pere Jutge tenia obrador d'apotecaria a Barcelona com un apotecari més, ho fa pensar bastant el fet que al menys en una ocasió, el 30 de novembre l'any 1302, fou escollit, junt amb Pere Fuster i Guillem de Lora, per representar als apotecaris en el Consell de Cent. Per a ser exactes, però, aquests tres apotecaris, en el Llibre del Consell, no consten com apotecaris, sinó com especiaires, sota la rúbrica "Candelers e tenders e especiaiyres" junt amb Arnau Reyall²². Aquesta circumstància obliga a fer un incís.

També a la carta de Romeu de Marimon a Jaume II, vista anteriorment, Pere Jutge és qualificat d'especiaire, en lloc d'apotecari. Això no ha de ser interpretat ni com ambigüitat ni com un doble ofici. A tots els apotecaris barcelonins de l'època se'ls pot trobar com apotecaris i com especiers. Es dóna el cas, segons acredita un estudi realitzat expressament per a determinar la relació apotecari-

especier a Barcelona a la Baixa Edat Mitjana, que, normalment, al *farmacèutic*, en els documents escrits en llatí se l'anomenava "apotecarius" i, en canvi, en els redactats en català, especier o especiaire, això fins ben entrat el segle XV, que es quan el mot apotecari (en català) començà a imposar-se sobre el d'especier²³. No pot estranyar, doncs, que Pere Jutge, que en tots en documents escrits en llatí coneguts consta com apotecari, hagués representat als especiaires en el Consell de Cent.

Igualment a manera d'incís, convé indicar que s'ignora si Pere Jutge en alguna altra ocasió participà en el govern municipal barceloní. També es desconeix si candelers, tenders i especiaires s'agruparen de nou per obtenir plegats representativitat en el Consell de Cent. El que sí es pot afirmar és que la construcció a Barcelona, per glòria de Déu i de Santa Maria Magdalena, del Monestir de les Repenedides, durant el regnat de Pere el Cerimoniós, fou a reiterada súplica de "*apothecarii et botigarii et candelarii*"²⁴, és a dir de tots tres oficis.

Retornant a la qüestió plantejada, cal observar que en els documents coneguts que relacionen Pere Jutge amb el rei, l'apotecari consta només com apotecari i ciutadà de Barcelona o bé com a "*fidelis noster Petrus Iudicis apothecarius Barchinone*". Això contrasta molt amb el cas d'un altre apotecari coetani i també molt relacionat amb la casa reial: Guillem Jordà. A aquest apotecari, que era, a més, un gran comerciant de gra, en documents de Cancelleria compresos entre 1302 i 1306, se'l troba, traduïnt al català, com apotecari nostre, fidel apotecari nostre, apotecari de casa nostre, i fins i tot, en un cas, com apotecari de la il·lustríssima senyora reina, això en documents que res tenen a veure amb l'exercici de l'apotecaria²⁵. Possiblement, doncs, Pere Jutge, tenia obrador a la ciutat de Barcelona, prestava serveis d'apotecari a la reial casa però sense estar adscrit oficialment a la cort com apotecari. ¿Per ventura, a l'igual que el metge Martí de Calçarroja, era familiar del rei o d'algun membre de la casa reial?. Aquesta qüestió, i, en general, la naturalesa del vincle de Pere Jutge amb la cort, no té de moment resposta.

Ascendència i descendència

De Pere Jutge s'ignora la data de naixement. Tot el que d'ell se sap és entre els anys 1285 i 1316. Tampoc s'han trobat notícies de l'origen familiar. Batlle Gallart, presentà com a hipòtesi la possibilitat de cert parentiu amb un barceloní anomenat Guillem Jutge, propietari, junt amb altres, d'una nau l'any 1274. Podria tractar-se del seu pare o, al menys d'un parent, sobretot tenint en compte el desconeixent d'altres individus barcelonins amb el cognom Jutge durant la segona meitat del segle XIII²⁶.

Retrocedint més en el temps, es pot donar notícia d'una família Jutge potser del mateix tronc que l'apotecari. Per un document del 6 de juliol de 1159 se sap que Miró Jutge i el seu germà Ramon Jutge, feren donació al Monestir de Valldaura d'un oliverar sota l'església de Sant Gervasi, per tal que l'oli recollit cremés continuadament i perpètua una llàntia a l'altar de Santa Maria del monestir. Cinc any més tard, Miró Jutge, per remissió de la seva ànima i la dels seus pares, instituïa una altra llàntia perpètua a l'altar de Santa Maria del mateix monestir mitjançant quatre quarteres d'oli dels seus olivars de Sant Gervasi, a lliurar cada any per Nadal. Miró Jutge tingué al menys dos fills, Ramon i Bernat Jutge, els quals, el 26 de gener de 1204, vengueren a Joan de Montjuïc les propietats que tenien a Sant Gervasi i altres parròquies properes a Barcelona. Una de les clàusules de la venda obligava al comprador a lliurar cada any per Nadal a l'abat i monjos del monestir de Valldaura, llavors ja a Santes Creus, l'oli per la llàntia instituïda pel seu pare²⁷.

Si bé l'ascendència de Pere Jutge és bastant ignota, de la descendència se'n pot dir quelcom més concret. Pere Jutge va tenir com a mínim un fill, Felip Jutge. Així ho acredita un document datat a Montblanc el 17 d'abril de 1320: Jaume II s'adreça als oficials reials comunicant la concessió a favor Felip Jutge, fill del difunt Pere Jutge, i de Joan de la Geltrú, tots dos veïns de Barcelona, que puguin extreure o fer extreure del país en termini de dos anys "*mille quintalia sepi et mille sportas picis*" i aquestes quantitats portar o fer

portar allà on vulguin, menys a les parts del sarraïns²⁸. Possiblement, Felip Jutge no seguí les passes del seu pare com apotecari, però sí en canvi com a home de negocis. Ara per ara, no s'ha localitzat cap apotecari barceloní posterior a Pere Jutge amb el cognom Jutge.

Una referència final obligada: Joaquím Cusí Furtunet

El primer acadèmic numerari de la Real Acadèmia de Farmàcia de Barcelona (actualment de Catalunya) que ingressà electe i llegint el discurs reglamentari fou Joaquim Cusí Furtunet (Llers, Alt Empordà, 3 de maig de 1879 - Barcelona, 21 de maig de 1968), a qui correspongué la Medalla núm. 17²⁹. Fou concretament el dia 16 de març de 1958 quan prengué possessió amb la lectura del discurs “El Ejercicio de la profesión farmacéutica en las órdenes religiosas residentes en Cataluña en los pasados siglos”³⁰.

En aquest discurs, molt extens, dedicà quatre pàgines al “*Monasterio de Santes Creus*”, en les quals hi ha quatre paràgrafs bastant breus que tracten de l'apotecari Pere Jutge. Val a dir que n'explica ben poc d'aquest personatge, però ofereix breus anotacions interessants, especialment la que relaciona l'apotecari amb Arnau de Vilanova, i la que palesa que realment exercia d'apotecari. Textualment, escrigué:

- “*Digna de mención es la vinculación que con Santes Creus tuvo el célebre farmacéutico de Barcelona Pedro de Jutge (Petrus de Judice)*”.
- “*En 1305 este personaje fue designado albacea en el testamento que el muy célebre Arnaldo de Vilanova otorgó ante el notario Bartolomé March*”.
- *Pedro de Judice*, entre otras muchas donaciones, dotó Santes Creus de un altar de San Bernardo, lo que le valió ser enterrado en el monasterio. Su tumba se conserva to-

davía, situada en el dintel de la puerta que comunica la iglesia con la clausura”.

- *“Este boticario debió de ser de noble estirpe, pues en su tumba figura el escudo que se reproduce. La Lápida lleva la siguiente inscripción: Hic jas: Putrus judicis: civis et: ipotecar: ius barcinon”.*
- *“También debió ser Pedro de Judice un notable boticario, pues en 13 de abril de 1304 Romeu de Marimon, alcalde de Barcelona, envió al rey Jaime II unos medicamentos preparados por Pedro de Judice...”.*

Quan qui els parla va anar per primera vegada a visitar expressament el Monestir de Santes Creus, això era l'any 1982, hi va anar impulsat per aquestes anotacions de Joaquim Cusí, però va haver de tornar a casa sense haver pogut confirmar ni saber res més, ni tan sols la data de defunció de l'apotecari Pere Jutge. Investigacions posteriors han portat a obtenir, de mica en mica, tota la informació que conté aquest discurs³¹, que ara estimo que ja és el moment de donar per acabat.

Moltes gràcies per la seva atenció.

Xavier Sorní Esteva

Bibliografía

1. García Carraffa, A. i Fluvià y Escorsa, Armando: “El solar catalán, valenciano y balear”. T. II. San Sebastián, 1968. Pàg. 367.
2. Creus Corominas, Teodoro: “Santas Creus. Descripción artística de este famoso Monasterio y noticias históricas referentes al mismo y á los Reyes y demás personas notables sepultadas en su recinto”. Villanueva y Geltrú, 1884. Pàg. 113.
3. Fort i Cogul, Eufemià: “Notícies històriques de Santes Creus I”. Publicacions de l’Arxiu Bibliogràfic. Santes Creus, 1964.
4. Fort i Cogul, Eufemià: “El Senyoriu de Santes Creus”. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1972.
5. Op. cit.³ pàg. 7/8.
6. Archivo Histórico Nacional (A.H.N). Madrid, Còdex 459, fol. 124v.
7. Chabás, Roque: *Testamento de Arnaldo de Vilanova*. Boletín de la Real Academia de la Historia, XXVIII, 87/90 (1896).
8. Chabás, Roque: *Inventario de los libros, ropas y demás efectos de Arnaldo de Villanueva*. Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, IX: 189/203 (1903).
9. Entre els testimonis d’aquest inventari figura “*Bernardi de Podiolo apothecarii*”, del qual no se’n pot afegir res, llevat que el seu nom porta a la memòria l’autor de l’anomenat Receptari de Manresa, “Bernardus des Pujol apotecarii”.

10. Carreras Artau, Joaquin: *La llibreria d'Arnau de Vilanova*. *Analecta Sacra Tarraconensia*, XI, 63/84 (1935).
11. Martí de Barcelona: *Nous documents per a la biografia d'Arnau de Vilanova*. *Analecta Sacra Tarraconensia*, XI, 85/127 (1935). Concretament, pàg. 101, doc. 16 (A.C.A., C. Reg. 199, f. 70v.).
12. Membre del Comitè executiu de les *Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia* (AVOMO).
13. Pedro Gil-Sotres: *El Antidotario de Arnau de Vilanova: A vueltas con la autenticidad*. Arxiu de Textos Catalans Antics [Institut d'Estudis Catalans / Facultat de Teologia de Catalunya]. DOI: 10.2436/20.3000.01.35. Vol. 30 (2011-2013), p. 239-253.
14. Perarnau, Josep: *L'«Alia informatio beguinorum»*. Facultat de Teologia de Barcelona. Secció de Sant Pacià. Barcelona, 1978. Pàgs. 111/114 i 119/120.
15. Rodrigo Lizondo, Mateu: *La protesta de Valencia de 1318 y otros documentos inéditos referentes a Arnau de Vilanova*. DYNAMIS. *Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarum-que Historiam Illustrandam* (Univerisidad de Granada). I, 241/273 (1981). Vegeu en particular doc. 4. Aquest document, que és el rebut dels quaranta sous, està datat el 10 de maig de 1316, la qual cosa permet a l'autor conèixer que en aquella data Pere Jutge ja era mort.
16. Batlle i Gallart, Carme: *Els apotecaris de Barcelona en el món dels negocis pels volts de 1300*. Cuadernos de Historia económica de Cataluña (XVIII). Departamento de Historia Económica de la Facultad de Ciencias Económicas y Em-

presarials de la Universitat, y del Instituto Municipal de Historia de Barcelona. Barcelona, 1978. Pàgs. 97/109.

17. Publicada per Martínez Ferrando, J.E. “*Jaime II de Aragón. Su vida familiar*”. Vol. II (Documentos). C.S.I.C. Barcelona, 1948. Pàg. 339/340 (doc. 463).
També per Cusí Fortunet, J.: *El ejercicio de la profesión farmacéutica en las órdenes religiosas residentes en Cataluña en los pasados siglos*. Real Academia de Farmacia (discurs d'ingrés). Barcelona, 1958. Pàg. 63. L'autor erra la data de la carta, fent-la del 13 d'abril en lloc del 7.
Igualment, entre d'altres, Batlle Gallart, Op. cit.¹⁶.
18. Finke, Heinrich: *Acta Aragonensia*. Vol. III. Berlin und Leipzig, 1922. Pàg. 247.
19. A.C.A., C. Reg. 158, f. 137v.
20. A.C.A., C. Reg. 158, f. 230v.
21. De tots aquests documents d'intervenció de Jaume II en assumptes econòmics relacionats amb Pere Jutge en donà notícia Martí de Barcelona. Op. Cit.¹¹. A.C.A., R. 153, f. 27v; id. f. 52; id. f. 205v; id. f. 205v-206.
22. González y Sugrañes, Miquel. “Contribució a la Historia dels antics Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona”. Vol. primer (Agullers-Apotecaris-Argenters). Barcelona 1915. Pàg. 37. També op. cit.¹⁶.
23. Sorní, Javier i Suñé, J.M^a.: *Barcelona. Baja Edad Media. ¿Especieros o boticarios?*. Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia, XXXIV (136): 139/50 (1983).

24. Ho explicita un document de 8 d'octubre de 1378 (A.C.A., C. Reg. 932, f. 201v-202v), segons el qual, Pere el Cerimoniós, queixós de la mala administració del Monestir de les Repernedides, estableix el regiment futur. Comenge, Luis: *La Farmacia en el siglo XIV*. El Restaurador Farmacéutico, LI (24) 370/75 (1896). Inclou la transcripció del document, encara que amb algunes errades. Jordi González, R.: *Viejos papeles del siglo XIV. 2-8-1378 / 8-10-1378*. Boletín Informativo de Circular Farmacéutica, (83): 48/60 (1960). Reprodueix el document i presenta la traducció al castellà.
25. Sorní Esteva, J. i Suñé Arbussá, J.M^a: *Algunas noticias de Guillem Jordà, boticario de Jaume II, a comienzos del siglo XIV*. Bol. Soc. Esp. Hist. Farm. XXXVI (144): 213/216 (1985).
26. Op, cit.¹⁶.
27. Op. cit.⁴, pàgs. 206/207.
28. A.C.A., C. Reg. 218, f. 29v. Al final hi ha la següent anotació: "*Predicta littera postea fuit restituta et lacerata et alia facta super eorum, registrata infra in octavo folio*". Certament, en el foli 37 es troba de nou la concessió, ara però datada al Monestir de Poblet el 15 de maig del mateix any.
29. Per Decret de 2 de desembre de 1955, publicat en el Boletín Oficial del Estado de 27 de desembre, eren aprovats els estatuts pels quals es creava la *Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona* (actual Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya). De fet, el Decret convertia la *Sección Barcelona de la Real Academia de Farmacia del Instituto de España*, en Acadèmia independent de la de Madrid. Els membres de la *Sección Barcelona* eren els acadèmics corresponents de la

de Madrid residents a Barcelona. D'acord amb la disposició transitòria dels Estatuts fundacionals (1955) els 16 acadèmics corresponents de l'Acadèmia de Madrid que integraven la Secció Barcelona passaren a ser directament els primers acadèmics numeraris de la de Barcelona. Sorní Esteva, Xavier. "Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya 50 anys". Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. Barcelona, 2006. Pàgs. 31/32 i 75.

30. Cusí Furtunet, Joaquin: "El Ejercicio de la profesión farmacéutica en las órdenes religiosas residentes en Cataluña en los pasados siglos". [Barcelona]: Publicaciones de la Real Academia de Farmacia, 1958. 97 p. : il., plàn. ; 25 cm (Discurs de Recepció, núm.1).
31. Un primer fruit de la investigació fou el treball signat per Sorní, J. i Suñé, J.M^a: *Un boticario barcelonés del siglo XIII-XIV*. "Comunicaciones presentadas con motivo del Homenaje al Prof. Guillermo Folch Jou por la concesión de la Medalla Schelenz". Madrid, 1982. Pàgs. 11/13.

Revue d'histoire de la pharmacie

Bulletin de la Société d'Histoire de la Pharmacie

DIRECTEUR-FONDATEUR : E.-H. GUITARD

50e année

N° 172

Janvier-Mars 1962

Ci-dessous : Armes de l'apothicaire barcelonais Pere Jutge gravées sur sa tombe.

(Voir p. 268)

Coberta del núm. 172 de la publicació francesa Revue d'Histoire de la Pharmacie. Any 1962. Reprodueix idèntica imatge fotogràfica de l'escut de Pere Jutge continguda en el Discurs de recepció de l'Acadèmic Joaquim Cusi Furtunet.

